

Романенко Л.В.,
ст. викладач кафедри початкової освіти та
методик природничо-математичних дисциплін
Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка

НАСТУПНІСТЬ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ В ДОШКІЛЛІ – ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. На основі аналізу наукових джерел розкрито сутність наступності природничої освіти. Забезпечення наступності природничої освіти дітей дошкілля – початкової школи – основної школи здійснюється цілеспрямовано та багатопланово шляхом продовження формування чуттєвого досвіду дітей, застосування в роботі методів і прийомів розвитку, виховання і навчання, які традиційно застосовує дошкілля (спостереження, гра тощо), використання різноманітних форм організації навчально-пізнавального процесу, надання переваги завданням практичного характеру (вимірювання, дослідження, експеримент, проектування, моделювання тощо).

Ключові слова: принцип наступності, вертикаль наступності, зміст природничої освіти, дошкілля, початкова школа, основна школа.

Сучасна освіта орієнтується на вітчизняні здобутки і водночас на вимоги європейської спільноти до ступеневої освіти, освіти упродовж життя. Закони України у царині освіти, базовий компонент дошкільної освіти, Державні стандарти початкової освіти та загальної середньої освіти, програмові основи навчального процесу в усіх ланках освіти, компетентнісний підхід до визначення освіченості дошкільників, школярів покликані забезпечувати вертикаль наступності всіх ланок освіти в нашій країні, стати сприятливим тлом для поступального й успішного розвитку дітей і молоді.

Аналіз наукових досліджень показав, що ряд авторів (Т. Байбара, Н. Буринська, М. Войцехівський, В. Ільченко, Н. Коваль, О. Ляшенко, Г. Мігалівська, І. Мороз, З. Плохій та ін.) неодноразово переглядали вимоги, підходи до змісту природничої освіти, відповідності методів навчання віковим особливостям дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Нова соціальна ситуація в освітньому просторі країни спричинила значні зміни у батьківському й педагогічному мисленні, реальній роботі вихователя і вчителя з дітьми, організації діяльності як дошкільних навчальних закладах, так і

початкової школи. Зокрема, скоротився час, який використовується у ДНЗ на проведення традиційних ігор; традиційні ігри часто замінюються комп'ютерними іграми та переглядом телевізійних передач; ранній початок системного навчання дитини. Більшість дітей уже в дитячому садку вміють читати, писати, знають, що таке підручник і зошит. Заняття в ДНЗ проводяться за шкільним типом: організація простору, форма, зміст занять, присутність шкільної атрибутики. В той же час, більшість дітей до школи психологічно не готова.

Педагогам варто усвідомлювати, що наступність дитячого розвитку, виховання й освіти необхідно забезпечувати ґрунтовно і різнобічно:

- конкретизація та впорядкування змісту освіти у відповідності з основними сферами життєдіяльності (природа, культура, людина);
- інтеграція дитячих видів діяльності та поєднання самостійної діяльності дитини з ігровою та навчальною, репродуктивною й творчою, за зразком й експериментальною;
- різні форми організації дітей (індивідуальні, групові, колективні);
- організація розвивального життєвого простору групи, класу з орієнтиром на індивідуальні й колективні вікові потреби дітей;
- упорядкованість і водночас гнучкість щодо часової організації дітей у ДНЗ та початковій школі.

Принцип наступності передбачає встановлення тісних зв'язків між ланками в системі неперервної освіти. А саме «узгодженість у цілях, змісті, організаційно-методичному забезпеченні етапів освіти, які межують один з одним: дошкілля – початкова школа» [4, 360].

Для забезпечення наступності у природничій освіті дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, педагог, насамперед, має ознайомитись з обсягом знань шестилітніх дітей, що приходять до школи. Відповідно до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», а також комплексної програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» ознайомлення дітей з природою у ДНЗ відбувається із введенням у світ рідної природи, виховання любові до неї, формування пізнавального інтересу до її

явищ, закладанні основ екологічної культури. У дітей формуються світоглядні уявлення [2]. Картина світу розгортається перед дитиною поступово в певній системі: від ознайомлення з фактами, об'єктами до найпростіших уявлень про окремі об'єкти і явища природи, їх суті й до узагальнення елементарних понять.

Необхідно враховувати, що серед видів освітньої діяльності у ДНЗ, які спрямовані на вирішення завдань освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі», важливе місце посідає милування природою.

Емоційно-чуттєве сприйняття об'єктів, явищ природи та образна оцінка гармонії природи – нелегке завдання. Адже, вплив на естетичну свідомість дитини потребує майстерного добору «інструментарію дотику» до дитячої особистості. Цей процес вимагає глибокого розуміння естетичного потенціалу природи та закономірностей освоєння його дітьми дошкільного віку.

Краса природи – це внутрішньо зумовлена, об'єктивна реальна властивість навколишнього світу. Прекрасне в природі існує у вигляді комплексу матеріальних ознак, що сприймається чуттєво – зором, слухом, дотиком, нюхом як цілісна форма в її гармонійному співвідношенні зі змістом. Це сукупність інформативно насичених ознак, серед яких можна виокремити «структурні компоненти» краси та виразності навколишнього світу, як розмаїття форм, звуків і запахів, світло і колір, пропорцію, симетрію, ритм та ін. Ці ознаки формальні, адже вони змістовно інформують про зв'язки у природі, про характерні особливості існування та розвиток природних об'єктів.

Завдання вихователя ДНЗ – забезпечення культури сенсорного сприймання дітьми природи, від чого залежить глибина та інтенсивність естетичного освоєння ознак об'єктів та явищ природи, тонко відчувати природу всіма органами чуття: на дотик, на смак. Актуальність цього питання особливо зростає у вихованні міських дітей, оскільки розвиток їх сенсорного апарату гальмується умовами техногенного середовища життя дитини, за яких він формується. В кольоровій гамі міст переважають чорні, білі, сірі кольори і це негативно впливає на розвиток кольорового зору. Постійний шумовий фон значно знижує гостроту слуху. Це

утруднює виникнення в свідомості вихованців необхідних образів чуттєвого сприйняття.

Сенсорне пізнання природи передбачає момент естетичного оцінювання природи, що є підґрунтям до розуміння цінності її об'єктів та явищ з погляду на їх неповторну красу та унікальність. Це розширює ціннісні орієнтири сучасної дитини, в яких під впливом соціуму все більше місце посідають прагматичні мотиви ставлення до природи. Милування ж природою народжує безкорисливе захоплення нею, її життєдайною силою. Так оцінка запобігає агресивному втручання у природу, породжує потребу зберігати природну гармонію такою, яка викликає найбільшу насолоду. Діти відчувають природу в русі, в конкретних діях – це зобов'язує до пошуку цікавих форм залучення вихованців до ігрової і трудової діяльності (ігор, змагань, конкурсів) за допомогою творчих завдань та використання відповідних художніх матеріалів для активізації емоційно-образної уяви дітей.

Обсяг знань, яким повинні оволодіти діти в дошкільці, досить великий. Однак ці знання емпіричні і формуються лише на рівні первинних уявлень, отже, потребують подальшого уточнення та систематизації. Для цих знань характерним є зв'язок з побутом та практичною діяльністю дітей, вони не торкаються внутрішніх зв'язків, а спрямовані на виявлення та зіставлення зовнішніх ознак і властивостей об'єктів й явищ, які безпосередньо можна спостерігати та обстежувати.

З 2012-2013 н. р. у Базовому навчальному плані початкової школи до інваріантної частини введено курс «Природознавство». Провідна ідея курсу – формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способі навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики [1].

Курс «Природознавства» охоплює систему знань, уявлень про закономірності у природі та місце людини в ній; елементарні уявлення і поняття про об'єкти та явища природи, їх взаємозв'язки у системі «жива – нежива

природа», «природа – людина», усвідомлення свого місця у навколишньому світі; дослідницьких умінь і здатності учнів спостерігати за об'єктами та явищами живої і неживої природи; досвіду навчально-пізнавальної і практичної природоохоронної діяльності учнів; способів навчально-пізнавальної діяльності учнів; мисленневих дій та операцій шляхом аналізу, порівняння, узагальнення й класифікації природних об'єктів, вироблення уміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки у природі; навичок самостійної роботи учнів з інформацією; засвоєння норм етичного, естетичного, морального ставлення людини до природи.

Відповідно до змісту початкової загальної освіти затвердженої Державними стандартами, у програмі «Природознавства» визначено такі змістові лінії:

- «Об'єкти природи»;
- «Взаємозв'язки у природі»;
- «Земля – планета Сонячної системи»;
- «Україна на планеті земля»;
- «Рідний край»;
- «Охорона і збереження природи»;
- «Методи пізнання природи».

Організація навчально-пізнавального процесу початкової школи базується на дошкільному досвіді дитини з емоційно-естетичного сприйняття природи (об'єктів, явищ) та продовжує його розвиток через спостереження за довкіллям, дидактичні ігри, уроки, проведені у формі подорожі, усного журналу, репортажу з місця подій, святкування Дня Землі, Дня Води, Дня космонавтики, прильоту птахів та ін., власні дослідження, творчі завдання, екологічні проекти, акції. Розширення уявлень школярів про об'єкти та явища природи здійснюється за рахунок використання місцевих природознавчих і краєзнавчих матеріалів, проведення регулярних екскурсій у природу, населений пункт, у краєзнавчий або природничий музей, будинок природи, планетарій, обсерваторію.

Урізноманітнюючи методи, прийоми і засоби навчання, першочергове значення необхідно, надалі, приділяти спостереженням у природі, власним дослідженням учнів, практичним роботам, з демонстраційними та фронтальними дослідями, виготовленню моделей явищ природи та вмінням користуватись ними, екологічному моделюванню та прогнозуванню, вирішенню ситуативних завдань, роботі з інформаційними джерелами, а також практичній діяльності з охорони природи.

Кожний розділ програми передбачає проведення дослідницького практикуму, мета якого – вироблення самостійних дослідницьких умінь школярів у процесі розв'язання завдань практичного спрямування.

Значну увагу необхідно приділять використанню сучасних освітніх технологій у навчально-пізнавальному процесі: розвиток критичного мислення та креативності, проблемний підхід, проектні технології. Проектна технологія, вимагає значної уваги педагогів, впровадження якої спрямовано на стимулювання інтересу учнів до нових знань, розвиток дитини через розв'язання проблем і застосування здобутих знань у конкретній діяльності. Запропоновані проекти мають бути короткотермінові та інтегровані за змістом.

У першому класі вивчення природи продовжується за тими ж змістовими лініями, що і у дошкіллі. Однак це не означає, що відбувається дублювання змісту. Він розширюється і поглиблюється. Учні продовжують отримувати та розширювати емпіричні знання (факти, уявлення), а й формують теоретичні знання (поняття, узагальнення понять), вчать застосовувати їх у своїй діяльності.

В основній школі зміст природничої освітньої галузі реалізується через навчальні предмети і курси, які є традиційними для II ступеня загальноосвітньої школи: фізика, хімія, біологія, географія тощо. Крім того, в їхньому змісті відображаються світоглядні астрономічні знання, відомості про екологічну безпеку та природокористування, розкриваються наукові основи сучасних технологій і техніки тощо. Їх вивченню передують пропедевтичний курс «Природознавства» в 5-му класі, який завершує наскрізний цілісний курс

природознавства в 1-5 класах, мета якого полягає у систематизації емпіричних та теоретичних знань про природу (властивості об'єктів та явищ, їх взаємозв'язків, закономірностей, значенню тощо) здобутих учнями в дошкільній та початковій школі, підготовці до сприйняття основ природничих наук, оволодінні ними понятійно-теоретичним апаратом, усвідомленні загальних закономірностей перебігу явищ природи. Він будується на засадах наступності з дошкільною та початковою школою. На підставі існуючої структуризації наукового знання виокремлено наскрізні змістові лінії, спільні для освітньої галузі загалом:

- Рівні та форми організації живої і неживої природи;
- Закони та закономірності природи; методи наукового пізнання;
- Вплив природничо-наукового знання та суспільний розвиток його роль у житті людини.

«Природознавство» як світоглядна дисципліна покликана забезпечити формування в учнів наукової картини живої і неживої природи, розкрити роль природничих знань у сфері промисловості й культури, створення свідомої мотивації здорового способу життя, засвоєння норм і правил екологічної етики [3, 102].

Отже, забезпечення наступності в організації природничої освіти дітей дошкільця – початкової школи – основної школи має здійснюватися цілеспрямовано та багато планово: продовження формування чуттєвого досвіду дітей; застосування в роботі тих методів і прийомів розвитку, виховання і навчання, які знайомі й звичайні для них ще з дошкільця (спостереження, гра тощо), використання різноманітних форм організації навчально-пізнавального процесу, надання переваги завданням практичного характеру (вимірювання, дослідження, експеримент, проектування, моделювання тощо).

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. – К.: Шкільний світ, 2011. – 43 с.
2. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О.В. Огнів'юк, К.І. Волинець та ін.. / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, головн. упр. осв. і наук, викон. орг.. Київміськради (КМДА),

Київ. Ун-т ім. Б.Грінченка. – 3-є вид., доopr. та доп. – К.: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.

3. Романенко Л. Наступність природничої освіти в дошкіллі – початковій школі – основній школі./ Л. Романенко // Особливості освіти дітей шестирічного віку: проблеми, пошуки, досвід, знахідки. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 19-20 листопада 2003 року). – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2004. – 138 с., С. 101-102.

4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. / О.Я. Савченко. – К.: Генеза, 1999.– 367 с.